

การพัฒนาชุมชนต้นแบบบนฐานคติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนในจังหวัดหนองคาย
The Development of Community Model Based on Sufficiency Economy
and Local Wisdom to Promote Community Creative Tourism
in Nong Khai Province

วงศ์ธีรา สุวรรณิน¹

Wongtheera Suvannin

สุรเชษฐ์ โขวเกียรติรุ่ง²

Surachet Sowkietrung

Article History

Received: November 28, 2018

Revised: May 23, 2019

Accepted: May 27, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการ
น้อมนำฐานคติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติอย่างเห็นผลเป็นรูปธรรมของ
ชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคาย 2) ศึกษาการอนุรักษ์ การเรียนรู้ และการ
ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคาย 3) ศึกษาการ
บูรณาการองค์ความรู้ฐานคติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น
ของชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคายให้สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว
เชิงสร้างสรรค์ 4) ทดลองจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนต้นแบบ
ภายใต้ฐานคติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 5) นำ
องค์ความรู้จากการทดลองจัดกิจกรรมมาถอดบทเรียนและนำเสนอเป็นต้นแบบ
เชิงการพัฒนาให้ชุมชนอื่นๆ นำไปใช้ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประธานศูนย์เรียนรู้
เศรษฐกิจชุมชน คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และ
นักท่องเที่ยว รวมทั้งสิ้น 75 คน เป็นการเลือกแบบเจาะจง ดำเนินการสัมภาษณ์
เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการทดลองจัดกิจกรรม ในหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจ
พอเพียง 2 แห่ง คือ หมู่บ้านจอมแจ้ง และหมู่บ้านหม้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธี
อุปนัย เช่น การวิเคราะห์ความ ตีความ และสรุปความ นำเสนอในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) วิถีชีวิตของชาวบ้านทั้งสองแห่งมีการทำเกษตร
แบบไร่นาสวนผสมมากขึ้น และยังมียึดถือปฏิบัติตามจารีตประเพณีของ
หมู่บ้านอย่างเคร่งครัด เพราะมีผู้นำที่เข้มแข็งนำพาชาวบ้านปฏิบัติตาม
หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเริ่มต้น

¹ หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาธุรกิจระหว่างประเทศ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Bachelor of Business Administration Program in International Business, Ramkhamhaeng University
E-mail: nok1997@hotmail.com

² หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาธุรกิจระหว่างประเทศ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Bachelor of Business Administration Program in International Business, Ramkhamhaeng University
E-mail: iamtor@msn.com

จากทุกฝ่ายในหมู่บ้านที่ตระหนักถึงความสำคัญในภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละประเภท และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้กันอย่างต่อเนื่องทุกระดับ 3) องค์ความรู้ฐานคติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถบูรณาการกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมีปัจจัย 6 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพด้านทุนมนุษย์ในหมู่บ้าน ศักยภาพด้านวัตถุดิบ ศักยภาพด้านสภาพภูมิศาสตร์ ศักยภาพด้านวัฒนธรรมประเพณี ศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยว และศักยภาพด้านการจัดทำโฮมสเตย์ 4) วิถีชีวิตตามคติในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถยกระดับเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ดี และ 5) ตัวแบบเชิงการพัฒนาที่มีจุดเน้นที่การกระตุ้นให้คนรุ่นหลังตระหนักเห็นความสำคัญในเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำสำคัญ: วิถีชีวิตพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

Abstract

This research aims to 1) study life style and the concrete application of Sufficiency Economy of communities in Nong Khai province, 2) study conserving, learning, and transferring of local wisdom of communities in Nong Khai province, 3) study how to integrate knowledge of Sufficiency Economy and local wisdom of communities in Nong Khai province with creative tourism activities, 4) conduct experimentally creative tourism activities in communities model based on Sufficiency Economy and local wisdom, and 5) share the knowledge from experimental creative tourism activities in communities' model based on Sufficiency Economy and local wisdom and present the developed prototype model for other communities. The key informants of this research were 75 participants selected purposively and consisting of chairman of Community Economic Learning Center, committee of Community Economic Learning Center, village philosophers and tourists. The tools to collect the data were in depth interview, focus group and try-out conduct of creative tourism activities in two communities based on Sufficiency Economy. The methods used to analyze the data were analyzation, interpretation, and conclusion. The descriptive technique was used to present this research.

The result revealed that 1) the lifestyle of both villagers for farming was more of integrated farming. People in each village still strictly followed the old tradition of the village because their strong leader brought them to adopt Sufficiency Economy in daily life. 2) The conservation of local wisdom began from all sides in the village due to the awareness of local wisdom value in each category. Moreover, knowledge transfer was consistent at all levels. 3) The sufficiency economy and local wisdom of community model could integrate effectively with creative tourism due to 6 potential factors such as human capital in village, raw materials, geographic location, cultural traditions, the village's natural attractions, and the availability of homestay management. 4) Lifestyle in accordance with the principles of economic philosophy and local wisdom could be elevated to creative tourism activities significantly. 5) Developmental models focused on encouraging later generations to be aware of the importance of Sufficiency Economy and local wisdom.

Keywords: Sufficiency Economy, Local Wisdom, Creative Tourism

บทนำ

“หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นฐานคติสำคัญที่พสกนิกรปวงชนชาวไทยซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณและได้น้อมนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยมีหลักการสำคัญบนพื้นฐานองค์ความรู้และเงื่อนไขสำคัญประกอบด้วย (1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (2) ความมีเหตุมีผล หมายถึง พิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ และ (3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม หลักการทั้งสามประการนี้จะสมบูรณ์พร้อมได้ต้องมีเงื่อนไขสองประการประกอบด้วยเสมอ คือ (1) เงื่อนไขด้านความรู้ในหลักวิชาการและความรอบคอบในการนำหลักวิชาการมาใช้เพื่อประกอบการตัดสินใจและการวางแผน และ (2) เงื่อนไขด้านคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความขยันหมั่นเพียรและใช้ปัญญาเป็นแนวทางในการดำเนินการ (Kenaphoom, 2016)

นอกจากฐานคติเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นต้นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งแล้ว สังคมไทยยังมีต้นทุนทางสังคมในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตตามฐานคติเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาโดยใช้ทรัพยากรภายในชุมชนให้คุ้มค่า และลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกอื่นๆ เช่น ลดการนำเข้าสินค้าฟุ่มเฟือยจากนอกประเทศ หรือลดการใช้แนวคิดจากต่างประเทศที่มากเกินไปจนลืมนโยบายของตนเอง เป็นต้น ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นการใช้องค์ความรู้เดิมเพื่อสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่จากทรัพยากรภายในชุมชนที่สอดคล้องกับความรู้ตามฐานคติปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อลดการพึ่งพาหรือตามกระแสทุนนิยมมากเกินไป (Wasi, 2017) ในการนี้ ฐานคติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปัจจัยเหตุที่มีผลต่อการสร้างและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ทัดทานกับกระแสการพัฒนาที่ไร้ภูมิคุ้มกัน และพบได้จากวิกฤติการณ์เศรษฐกิจครั้งสำคัญแต่ละช่วง (Suvannin, 2016)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญในปัจจุบันที่รัฐบาลทุกยุคสมัยได้ส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานและองค์กรต่างๆ หันกลับมาทบทวนและปรับปรุงพัฒนาเพื่อ

ให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น เนื่องจากเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ชีวิตของคนในชุมชนผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ครอบคลุมในหลายเรื่อง และยังเป็นพื้นฐานสำหรับการสร้างองค์ความรู้สมัยใหม่ที่ช่วยเกิดการเรียนรู้ การแก้ปัญหา และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน (Wisudthiluck, 2017) โดยทั่วไปภูมิปัญญาท้องถิ่นแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการดำรงชีพ เช่น สินค้าพื้นบ้าน ยาสมุนไพรวิธีการบำบัดรักษาโรค เครื่องมือเครื่องใช้ ฯลฯ และ 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการทางสังคม เช่น กฎและกติกาสังคม ธรรมเนียมปฏิบัติชุมชน และการจัดการความขัดแย้งในชุมชน เป็นต้น (Adiwatthanasit, 2017) ทั้งนี้ สิ่งสำคัญที่สุด คือ การใช้องค์ความรู้ของคนในชุมชนเพื่อสร้างสรรค์พัฒนาและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น กล่าวได้ว่า เป็นทั้งกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการพัฒนาที่ตกผลึก และมีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มรดกวัฒนธรรมทางปัญญา” (Wisudthiluck, 2017)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งส่งเสริมให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ซึ่งเป็นการมอบโอกาสให้ผู้เดินทางได้พัฒนาศักยภาพของตนผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงในพื้นที่เป้าหมายที่ได้ท่องเที่ยว (Richards, 2010) โดยสามารถรองรับฐานคติวิถีชีวิตพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างสอดคล้องกัน เพราะในปัจจุบันหลักการทั้งสองประการเป็นต้นทุนทางปัญญาที่มีอยู่เดิมในชุมชน แต่ยังขาดการนำเสนอเป็นรูปธรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมจากผู้เดินทางมาเยี่ยมชม ทั้งนี้ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น จะทำให้คนในสังคมเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของหลักการดังกล่าวมากยิ่งขึ้น เพราะสาระสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ เน้นการเรียนรู้ การทดลองปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน เห็นได้จากงานวิจัยของ Thongsanoee and Sangkharat (2015) ที่พบว่า กิจกรรมวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนจะเกิดความยั่งยืนเมื่อใช้รูปแบบการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิง

สร้างสรรค์จึงช่วยขยายองค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่ประชาชนคนไทย เพื่อให้เห็นคุณค่าและซาบซึ้งในหลักการกันอย่างทั่วถึง

จังหวัดหนองคายเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และมีต้นทุนทางวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลาย เห็นได้จากงานประเพณีในแต่ละเดือนอย่างต่อเนื่อง อาทิ งานบุญบั้งไฟ งานแข่งเรือยาว งานไหลเรือไฟ และการชมบั้งไฟพญานาค ขณะที่วิถีชีวิตของประชาชนยังคงแบบดั้งเดิม กล่าวคือ ชุมชนแต่ละแห่งยังคงทำนาปลูกข้าว ทำไร่ ทำสวน และผลิตหัตถกรรมสินค้าพื้นบ้าน ส่งผลให้ประชาชนในจังหวัดมีความเป็นอยู่ปกติสุข และชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน ส่งผลให้จังหวัดหนองคายได้รับรางวัลเป็นเมืองน่าอยู่อันดับ 7 ของโลก จากการสำรวจความคิดเห็นของผู้สูงอายุที่เกษียณอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา จากวารสาร “The Us Magazine Modern Maturity” ฉบับเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน พ.ศ. 2544 (Sitabut, 2014) โดยปัจจัยที่พิจารณาในการจัดอันดับ คือ การเป็นเมืองสงบเรียบร้อย อาชญากรรมน้อย และการคงวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งเป็นจุดแข็งของชุมชนในจังหวัดหนองคาย นอกจากนี้ จังหวัดหนองคายมีชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรนำมาศึกษา เพื่อรองรับกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่กำลังเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย โดยผู้ที่มาเยี่ยมชมจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน อาทิ การทดลองปฏิบัติ และการเสนอแนะความคิดเห็น ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพและยกระดับจากการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับองค์ความรู้ (Thongsanoie & Sangkharat (2015)

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนในจังหวัดหนองคาย ได้ตอบโจทย์การขยายองค์ความรู้ทั้งฐานคติปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างลงตัว ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะเป็นนักวิชาการและให้ความสนใจติดตามประเด็นดังกล่าว จึงสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุมชนต้นแบบบนฐานคติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนในจังหวัดหนองคาย” เพื่อต้องการทราบลักษณะของฐานคติปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบใน

จังหวัดหนองคาย และวิธีการบูรณาการหลักการทั้งสองประการให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตลอดจนแนวทางการนำองค์ความรู้มาจัดกิจกรรมทดลองตลอดถึงการถอดบทเรียนเพื่อนำเสนอเป็นต้นแบบหรือแนวทางการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการน้อมนำฐานคติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติอย่างเห็นผลเป็นรูปธรรมของชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคาย
2. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ การเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคาย
3. เพื่อศึกษาการบูรณาการองค์ความรู้ฐานคติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคายให้สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
4. เพื่อดำเนินการทดลองจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนต้นแบบภายใต้ฐานคติวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. เพื่อนำองค์ความรู้จากการทดลองจัดกิจกรรมมาถอดบทเรียนและนำเสนอเป็นต้นแบบเชิงการพัฒนาให้ชุมชนอื่นๆ ได้นำไปใช้

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการทบทวนวรรณกรรมเป็น 3 แนวคิดหลัก ดังนี้

1. วิถีชีวิตบนฐานคติพอเพียง เป็นแนวคิดที่คนในชุมชนน้อมนำมาปฏิบัติในชุมชนเพื่อให้ชุมชนสงบสุขและดำรงชีพได้ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของสังคมและกระแสโลกาภิวัตน์ โดยมีหลักการสำคัญที่ยึดถือปฏิบัติ คือ “พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” บนเงื่อนไข “ความรู้” และ “คุณธรรม” ในกรณีนี้ Wasi (2017) ได้ขยายความเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงกว้าง โดยหมายรวมถึงคนพอเพียงทุกคน (ไม่ทอดทิ้งกัน) จิตใจพอเพียง (เอื้ออาทรต่อกัน) สิ่งแวดล้อมพอเพียง (อนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม) ชุมชนพอเพียง (ร่วมกันแก้ไขปัญหา) ฯลฯ นอกจากนั้นสิ่งสำคัญ คือ การน้อมนำทฤษฎีมาแปลงเป็นแนวทาง

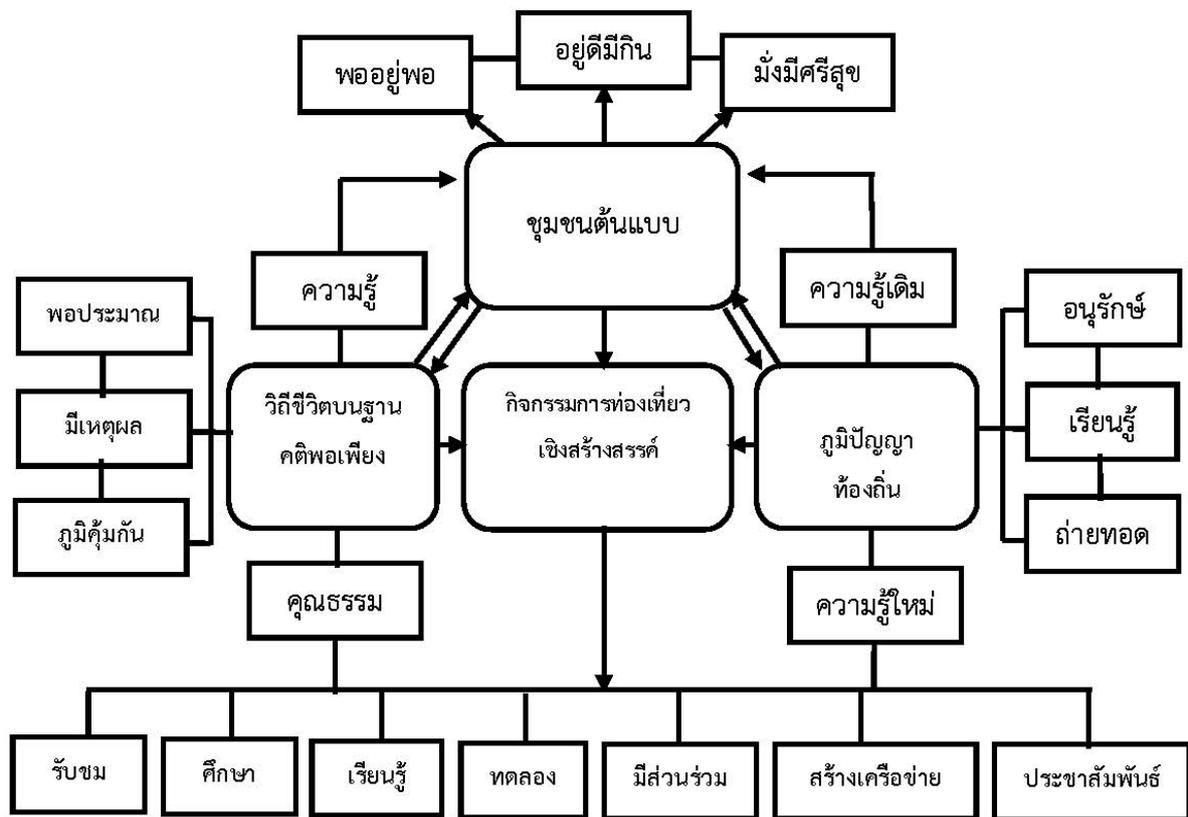
ปฏิบัติ ทั้งนี้ Kenaphoom (2016) ได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติ 5 ขั้นตอนในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้คือ (1) การจับประเด็นปัญหา (2) การวิเคราะห์สาเหตุปัญหา (3) การกำหนดขอบเขตปัญหา (4) การทำแผนปฏิบัติ และ (5) การปฏิบัติ โดยอาศัยเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมกำกับ นอกจากนี้ Boonsang, Sanlum, Monthon, and Pukratok (2017) ได้ศึกษาการพัฒนาชุมชนต้นแบบด้วยการน้อมนำหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ และพบว่า การประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ประสบผลสำเร็จ เริ่มต้นจาก (1) การสร้างจิตสำนึก สร้างภูมิคุ้มกันให้สมาชิกในครัวเรือน ชยัน ประหยัด อุดออม ซื่อสัตย์ มีวินัย ใฝ่หาความรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง (2) เพิ่มทางเลือกในการทำกิจกรรมเพื่อลดรายจ่ายในชีวิตประจำวัน และการลดต้นทุนการผลิต และ (3) สร้างอาชีพเสริมให้มีรายได้เพิ่มเติมและแก้ไขปัญหาที่สั่งสมมานานในพื้นที่

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้จนเกิดประสบการณ์ทั้งทางตรง ได้แก่ การประสบด้วยตนเอง หรือทางอ้อม โดยเรียนรู้จากผู้ใหญ่ ทั้งนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังหมายถึงองค์ความรู้ที่ชาวบ้านคิดได้เองแล้วนำมาใช้แก้ไขปัญหาภายในชุมชน จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องเกิดจากสิ่งที่ชาวบ้านคิดค้นและทดลองจนกระทั่งกลายเป็นองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดกันได้ ในกรณีนี้ Khambunreang (2017) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านได้คิดค้นขึ้นเองมีหลายประเภท อาทิ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาชีพ ด้านวัฒนธรรม ด้านเครื่องมือเครื่องใช้ ด้านผลิตภัณฑ์สินค้า ด้านสมุนไพร ฯลฯ แต่ที่นำไปต่อยอดสร้างอัตลักษณ์สร้างรายได้คือภูมิปัญญาด้านผลิตภัณฑ์สินค้า ทั้งนี้ Thongkaew, Sodhiban, and Saribut (2015) ได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดฉะเชิงเทรา และพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นของชุมชน คือ ผลิตภัณฑ์สินค้าพื้นเมืองที่ใช้องค์ความรู้ที่มีเอกลักษณ์ของชาวบ้านเป็นแนวทาง โดยเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการพัฒนาอย่างมีระบบ นอกจากนี้ Chimpli (2012) ศึกษาารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบ 5 ขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญา

ท้องถิ่น คือ การกำหนดความรู้ การแสดงและยึดกุมความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการถ่ายทอดความรู้

3. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการจะสร้างคุณค่าทางประสบการณ์การท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวโดยเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง โดยผสมผสานความรู้ของตนกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ และสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นเพื่อเพิ่มมูลค่าของธุรกิจในการนี้ Wisudthiluck (2017) กล่าวถึงคุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ นักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้านมีความผูกพันกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรม มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในวัฒนธรรม และมีส่วนร่วมมากกว่าจะเป็นเพียงผู้ชม ขณะที่ Richards and Wilson (2005) ได้ขยายความเพิ่มเติมว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีลักษณะเฉพาะจากการท่องเที่ยวที่เพิ่มทักษะและประสบการณ์ และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน รวมถึงนำจุดเด่นของแต่ละท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทั้งนี้ งานวิจัยของ Thongsanoee and Sangkharat (2015) พบว่า หากจะให้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนเกิดความยั่งยืนต้องใช้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ทั้งนี้ ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดหนองคาย มีศักยภาพในการพัฒนาในเชิงบูรณาการ กล่าวคือ 1) ด้านวิถีชีวิตบนฐานคติพอเพียง ได้น้อมนำหลักการและหลักปฏิบัติมาเป็นแนวทางในการพัฒนา เห็นได้จากผู้นำและชาวบ้านยังคงอนุรักษ์ความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมและประยุกต์ใช้แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านตามศาสตร์พระราชา 2) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านยังยึดถือวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สินค้าและใช้องค์ความรู้ของบรรพบุรุษในการต่อยอดพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของชุมชน และ 3) ด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยยกระดับฐานการเรียนรู้ทั้งเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและผลิตภัณฑ์สินค้าที่โดดเด่นเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างเห็นผล ดังนั้น ผู้วิจัยสามารถสร้างกรอบแนวคิด ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการปรับตัวเพื่อการแข่งขัน
ที่มา: การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นการศึกษาครอบคลุมวัตถุประสงค์ข้อที่ 1-3 มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1) วิธีการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม เนื่องจากต้องการข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมายที่มีองค์ความรู้อย่างลึกซึ้ง และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างน่าเชื่อถือ

2) พื้นที่วิจัย ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่วิจัย 2 แห่ง คือ (1) หมู่บ้านจอมแจ้ง ต.สีกาย อ.เมือง จ.หนองคาย และ (2) หมู่บ้านหม้อ ต.บ้านหม้อ อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ดำเนินการเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเข้มแข็ง และได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงดีเด่นจากกรมการพัฒนาชุมชนเมื่อปี 2559 (Department of Community Development, 2016)

3) กลุ่มเป้าหมาย มีคุณลักษณะและจำนวนผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

3.1 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ บุคคลที่มีความรู้ทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในหมู่บ้านทั้งสองแห่ง ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน 2 คน ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน 2 คน ผู้แทนกรรมการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน 8 คน และผู้แทนจากหน่วยงานราชการ 3 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน คัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling)

3.2 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนของหมู่บ้านทั้งสองแห่ง แห่งละ 10 คน รวม 20 คน คัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling)

4) เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสนทนากลุ่ม สร้างจากแนวคิดทฤษฎีทั้ง 3 ประเด็น มีรายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

4.1 เศรษฐกิจพอเพียง เน้นหลักการสำคัญ ได้แก่ “พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน”บนเงื่อนไข “ความรู้” และ “คุณธรรม” รวมถึงปรับใช้แนวคิดของ Boonsang et al. (2017) เช่น การสร้างจิตสำนึก สร้างภูมิคุ้มกันให้สมาชิกในครัวเรือน ชยัน ประหยัด อุดออม ซื่อสัตย์ มีวินัย ใฝ่หาความรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง และการเพิ่มทางเลือก ในการทำกิจกรรมเพื่อลดรายจ่ายในชีวิตประจำวัน

4.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากงานวิจัยของ Chimpli (2012) ที่ระบุกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การกำหนดความรู้ (2) การแสดงและยึดกุมความรู้ (3) การแลกเปลี่ยนความรู้ (4) การจัดเก็บความรู้ และ (5) การถ่ายทอดความรู้

4.3 การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากแนวคิดของ Richards and Wilson (2005) ที่กล่าวถึง การเพิ่มทักษะ เพิ่มประสบการณ์ และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน รวมถึงการนำจุดเด่นของแต่ละท้องถิ่นมาพัฒนาให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

4.4 นำแนวคิดทฤษฎีข้อที่ 4.1-4.3 มาร่างเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มในลักษณะกึ่งโครงสร้าง (semi-structure) ที่มีข้อคำถามไม่เป็นทางการมากจนเกินไปจนขาดความยืดหยุ่น หรือข้อคำถามที่กว้างจนเกินไปจนหาประเด็นสำคัญไม่ได้ (Nanthapattamadun, 2011) โดยแบ่งคำถามในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คำถามทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น อายุ เพศ การศึกษา ตำแหน่ง อาชีพ และความเชี่ยวชาญ

ส่วนที่ 2 วิถีชีวิตความเป็นอยู่บนฐานคติเศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบัน ช่องทางการรับรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสอบถามความเป็นมา จุดเด่นของชุมชน และวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเยาวชนรุ่นหลังที่เป็นรูปธรรม)

ส่วนที่ 4 การบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ความสอดคล้องกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเข้าใจ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และวิธีการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

4.5 นำร่างแบบสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงทางด้านเนื้อหา ด้านภาษา และด้านระเบียบวิธีวิจัย จากนั้น ผู้วิจัยได้แก้ไขปรับปรุงแบบสัมภาษณ์และคำถามในการสนทนากลุ่ม และนำไปทดลองใช้กับหมู่บ้าน/ชุมชนที่ไม่ใช่หมู่บ้าน/ชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคาย และได้จัดทำเป็นแบบสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม

5) การเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1 หลังจากลงพื้นที่เพื่อประสานข้อมูลในเบื้องต้น ผู้วิจัยส่งหนังสือราชการจากคณะบริหารธุรกิจมหาวิทยาลัยรามคำแหง ไปยังกลุ่มเป้าหมายเพื่อนัดวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม จากนั้นได้ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกและดำเนินการสนทนากลุ่มที่บ้านจอมแจ้ง ต.สีกาย อ.เมืองจ.หนองคาย วันที่ 1-16 กุมภาพันธ์ 2561 และที่บ้านหม้อ ต.บ้านหม้อ อ.ศรีเชียงใหม่ วันที่ 17-25 กุมภาพันธ์ 2561

5.2 ในกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มนั้น ผู้วิจัยได้ขออนุญาตจัดบันทึกข้อมูลและบันทึกเสียงของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อนำมาใช้ในกระบวนการตรวจสอบและตรวจทานความถูกต้องย้อนกลับในภายหลัง

6) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล 5 ขั้นตอน ดังนี้ (Chanthawanit, 2018)

6.1 การจัดระเบียบข้อมูลในขณะลงพื้นที่วิจัย โดยคัดแยกตามเกณฑ์ 2 ประการ คือ (1) ข้อมูลของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ประธานศูนย์เรียนรู้ ราษฎรชาวบ้าน เป็นต้น และ (2) ข้อมูลที่จัดแบ่งตามหัวข้อสำคัญ เช่น เศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยบันทึกในแฟ้มเก็บข้อมูลและคอมพิวเตอร์

6.2 การทำดัชนีหรือกำหนดรหัสของข้อมูล 2 ระยะ คือ 1) การทำดัชนีแบบนัย ซึ่งเป็นการทบทวนและกำหนดคำสำคัญ วลี หรือข้อความจากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และ 2) การจัดทำดัชนีแบบอุปนัย ซึ่งจัดทำเป็นวลีที่มีลักษณะเป็นผังมโนทัศน์

6.3 การสร้างข้อมูลชั่วคราว เป็นการเชื่อมโยงคำหลักเข้าด้วยกัน โดยผู้วิจัยได้เขียนเป็นประโยคหรือข้อความที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคำหลัก และ

การเชื่อมโยงคำหลักเข้าด้วยกัน จะทำให้ลดทอนข้อมูลที่ถูกบันทึกอย่างละเอียดที่มีอยู่มากจนเหลือเฉพาะประเด็นหลักๆ ที่จะนำมาผูกโยงเข้าด้วยกัน ทำให้ข้อมูลกระชับมากยิ่งขึ้น

6.4 การสร้างบทสรุป ผู้วิจัยได้จัดลำดับข้อสรุปหลักและข้อสรุปย่อย ซึ่งจะทำให้เห็นความสำคัญที่ลดหลั่นกัน จนกระทั่งได้บทสรุปหลักที่ครอบคลุมในบทสรุปย่อยที่แสดงถึงความเป็นรูปธรรม

6.5 การพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากข้อสรุปที่เป็นประเด็นหลักและเป็นรูปธรรมไปตรวจสอบความน่าเชื่อถืออีกครั้งกับกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูล โดยข้อสรุปนั้นต้องสะท้อนความเห็นของกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่

ระยะที่ 2 เป็นการดำเนินการครอบคลุมวัตถุประสงค์ 4-5 มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนของหมู่บ้านทั้งสองแห่ง จำนวน 20 คน และนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนในหมู่บ้านทั้งสองแห่ง จำนวน 20 คน รวมทั้งสิ้น 40 คน เป็นการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ทั้งนี้ เหตุผลในการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว เพราะคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนได้ผ่านการเรียนรู้ศาสตร์เศรษฐกิจพอเพียง และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน ขณะที่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมต่างอยู่ในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ มาเยี่ยมชมแล้วได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน

2) วิธีดำเนินการ ผู้วิจัยใช้การจัดกิจกรรมเชิงทดลองแบบมีส่วนร่วม โดยประยุกต์จากแนวคิดของ Chanthawanit (2018) โดยแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การร่วมกันกำหนดปัญหา เป็นการกระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำมาทดลองจัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

2.2 การร่วมกันวางแผน เมื่อได้กิจกรรมจากกลุ่มเป้าหมายแล้ว ได้ร่วมกันวางแผนดำเนินการกิจกรรมการทดลอง เช่น การแบ่งหน้าที่กันทำการจัดเตรียมสถานที่ การสร้างฐานการเรียนรู้ และการสรุปบทเรียน ฯลฯ

2.3 การร่วมกันดำเนินการ เป็นขั้นตอนที่กลุ่มเป้าหมายจะต้องลงมือปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันตามแผนที่วางไว้ เช่น การจัดกิจกรรมทดลองในฐานการเรียนรู้การทำไข่เค็ม การทำเตาอั้งโล่ และการทำเกษตรไร่นาสวนผสม ฯลฯ

2.4 การร่วมกันวิเคราะห์ เป็นการระดมความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์กิจกรรมตามฐานการเรียนรู้ว่ากิจกรรมใดมีส่วนเอื้อต่อการสร้างสรรค์ให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงการให้เหตุผลในการเลือกทำกิจกรรมนั้น

2.5 การร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา เป็นการหารือร่วมกันเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาต่อยอดจากจุดเด่นของกิจกรรมที่ได้ร่วมกันเลือกและวิเคราะห์ รวมถึงการแก้ไขปัญหาในประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์เพื่อถอดเป็นบทเรียนและนำมาสร้างเป็นตัวแบบเชิงพัฒนา

3) เครื่องมือในการวิจัย เป็นแบบแสดงความคิดเห็น ภายหลังเสร็จสิ้นการจัดกิจกรรมทดลองเสร็จสิ้นแล้ว ซึ่งมีวิธีการสร้างดังนี้

3.1 ศึกษาประเด็นสำคัญจากผลการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มในระยะที่ 1

3.2 นำมาร่างเป็นแบบแสดงความคิดเห็นแบบปลายเปิดจากการจัดกิจกรรมทดลอง โดยเป็นคำถามกึ่งโครงสร้าง (semi-structure) โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คำถามทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น อายุ เพศ การศึกษา และอาชีพ

ส่วนที่ 2 สารระสำคัญที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมทดลอง

3.3 นำร่างแบบแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมทดลองดังกล่าวส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ภาษา และภาพรวม จากนั้นคณะผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขร่างดังกล่าวและจัดทำเป็นแบบกิจกรรมทดลองที่สมบูรณ์เพื่อนำไปดำเนินการต่อไป

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมทดลองครั้งที่ 1 ที่หมู่บ้านจอมแจ้ง ต.สีกาย อ.เมือง จ.หนองคาย เมื่อวันที่ 1-5 มิถุนายน 2561 และครั้งที่ 2 ที่หมู่บ้านหม้อ ต.บ้านหม้อ อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย เมื่อวันที่ 6-10 มิถุนายน 2561 โดยผู้วิจัยเน้นให้กลุ่มเป้าหมายทั้งหมดมีส่วนร่วมมากที่สุด โดยเฉพาะ

การแสดงความคิดเห็นและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งองค์ความรู้และประสบการณ์ จากนั้นผู้วิจัยได้ขอให้กลุ่มเป้าหมายร่วมกันสรุปและถอดบทเรียนที่ได้จากการจัดกิจกรรมทดลองครั้งนี้ตามประเด็นในแบบกิจกรรมทดลองที่ได้แจกให้กับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นพิธีกรกำกับดูแลและหาบทสรุปในเชิงวิชาการเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายยืนยันจากบทสรุปการถอดบทเรียน

5) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจัดเรียงข้อมูลการแสดงความคิดเห็นจากแบบการจัดกิจกรรมทดลองของกลุ่มเป้าหมายตามความสำคัญ พร้อมทั้งจัดเรียงบทสรุปการถอดบทเรียนที่ได้รับการแปลงให้เป็นภาษาเชิงวิชาการ และผ่านการยืนยันจากกลุ่มเป้าหมายให้เป็นระบบ และนำมาสรุปความและนำเสนอในเชิงพรรณนาต่อไป

ผลการวิจัย

1. หมู่บ้านจอมแจ้ง

1. วิถีชีวิตชาวบ้านตามฐานคติพอเพียง พบว่าเริ่มแรกชาวบ้านยังไม่เห็นความสำคัญมากนัก เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้านได้เปลี่ยนไปเพราะปัจจัยภายนอก เช่น กระแสบริโภคนิยมเข้ามาทดแทนวิถีชีวิตที่มีอยู่เดิม ทำให้สภาพแวดล้อมภายในหมู่บ้านเริ่มเปลี่ยนไป ต่อมาทุกคนเห็นปัญหาร่วมกันและได้หาทางแก้ไขด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นแนวทางการพัฒนาหมู่บ้าน ผ่านการทดลองปฏิบัติจนกระทั่งเห็นเป็นรูปธรรมว่าชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

“...ตอนแรกกะคิดว่า เศรษฐกิจพอเพียง บ่น่าจะเป็นไปได้ เพราะฟังเบิ่งแล้ว บ่น่าจะเข้าใจ มันต้องใช้เวลา แต่พอลองเฮ็ดเบิ่ง เออ.. มันกะเป็นไปในหลวงเผิ่นคิดให้แล้ว กะลองมาปฏิบัติเบิ่ง ความเป็นอยู่ชาวบ้านกะดีขึ้น นะ...”

2. การรับรู้และเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า รับรู้ผ่านการถ่ายทอดจากหน่วยงานราชการ และผ่านประธานและคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนที่มีโอกาสศึกษาดูงานจากศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนแห่งอื่น และนำมาปรับปรุงพัฒนาจนกระทั่งเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนที่มีความยั่งยืนและเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นได้ศึกษา ทั้งนี้ พื้นฐานสำคัญของการเป็นศูนย์เรียนรู้เกิดมาจากความเข้าใจใน

สาระสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบภาษาชาวบ้าน

“...เริ่มแรกเลย เจ้านายจากส่วนราชการ เฝิ่นมาให้ความรู้ ตอนแรกไต้หวันกะ บ่น่าจะสนใจพอได้ แต่พอฟังไปเรื่อยๆ กะฉุกคิดขึ้นมาว่า เฮ็ดจังได้ ไต้หวันเฮาสีหลุดจากความยากจน กะเลยลองไปศึกษาศูนย์เรียนรู้หม่องอื่นเบิ่ง กะเลยได้แนวทาง แต่ที่สำคัญชาวบ้านต้องเข้าใจด้วยนะ ปัจจุบันเว้าได้เต็มปากกว่าเกิน 50 เปอร์เซ็นต์ชาวบ้านเข้าใจ...”

3. การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ พบว่า เริ่มแรกยังไม่ได้รับความร่วมมือมากนัก เพราะเป็นภาษาวิชาการ แต่หลังจากทดลองปฏิบัติ เริ่มจากปลูกพืชผักสวนครัว ทำไร่สวนผสม และนำเอาวัตถุดิบที่เกิดจากการทดลองปฏิบัติมาผสมผสานกับทุนทางปัญญาที่มีอยู่ และแปรสภาพเป็นสินค้าผลิตภัณฑ์ รวมถึงการรวมกลุ่มโดยนำเอาหลักคุณธรรม ด้านความโปร่งใสและด้านความซื่อสัตย์สุจริต เป็นที่แนวทางการขับเคลื่อนกลุ่ม ส่งผลให้วิถีชีวิตของชุมชนมีคุณภาพยิ่งขึ้น

“...ตอนแรกกะยุ่งยากอยู่นะ เพราะจังเว้าคนละภาษา แต่พอลองลงมือปฏิบัติจังเข้าใจในหลักปรัชญา ความจริงมันเริ่มต้นจากสิ่งง่ายๆ ปลูกผักสวนครัวทำอะไรทำแบบเอาทุกอย่างมารวมกันในหม่องเดียว...”

4. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ พบว่า ผู้นำต้องทำเป็นแบบอย่างก่อน จากนั้นจึงขยายผลไปยังครัวเรือนอื่น ทั้งนี้ คนในหมู่บ้านต้องมีจิตสำนึกที่ดี มีความมุ่งมั่นจะพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน รวมถึงดำเนินการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างพร้อมเพรียงและขยายผลไปยังพื้นที่อื่น

“...เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง มันต้องอาศัยเวลา บ่น่าว่า เฮ็ดแล้วได้เลย ที่สำคัญผู้นำต้องเฮ็ดเป็นโตอย่าง บ่น่าว่าอ้อหยังหลาย...”

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน/หมู่บ้าน พบว่า มีวิวัฒนาการเป็นลำดับอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านการ “ลองผิดลองถูก” จนกลายเป็นแนวทางปฏิบัติให้กับคนรุ่นหลังในหมู่บ้านได้สืบทอด เช่น วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ เช่น เครื่องมือจับปลา เครื่องมือล่าสัตว์ และเครื่องจักรสาน และการบริโภคใช้สอย เช่น การถนอมอาหารในรูปแบบผลิตภัณฑ์ปลาต้ม

“...ภูมิปัญญาชาวบ้านกะมีการพัฒนาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย คิดและทดลองกันมานาน มันเลยมาเป็นแนวทางปฏิบัติให้คนรุ่นหลัง กะเกี่ยวกับประเพณีชาวบ้านนี่ละ หรือเป็นเครื่องมือเครื่องใช้นี่ บ่อยากซื้อเขา อีกอันหนึ่ง การเห็ดปลาแดก ปลาส้ม”

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเป็นอยู่และการบริโภคใช้สอยที่สามารถพัฒนาให้เป็นวิธีการถนอมอาหาร และการประยุกต์ใช้กับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อสร้างสรรค์ให้เป็นสินค้าผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้าน อาทิ ผลิตภัณฑ์ไข่เค็มที่ใช้ดินจอมปลวกแทนดินประสิว ผลิตภัณฑ์ถั่วอบสมุนไพรที่ผสมผสานสมุนไพรพื้นบ้านกับการทำขนมถั่ว โดยสามารถสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้กับคนหมู่บ้านได้

“...คิดว่าน่าจะเป็นเรื่องการถนอมอาหารนะ หรือเกี่ยวกับอาหารนี่ละ เพราะมันเห็นเป็นรูปธรรมดี เบิ่งได้จากสินค้าโอท็อปของหมู่บ้าน กะมาจากภูมิปัญญาการเห็ดอาหารการกินทั้งนั้น...”

7. กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การถ่ายทอดด้วยการบอกกล่าวจากรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัว ทำให้ดูเป็นตัวอย่างและให้คนที่สืบทอดภายในครอบครัวทำตามจนเกิดเป็นความชำนาญ (2) การถ่ายทอดด้วยวิธีการกระบวนการกลุ่ม เป็นความสนใจของคนในหมู่บ้านที่ต้องการจะเรียนรู้โดยมีผู้นำกลุ่มที่เก่งและมีประสบการณ์ทำหน้าที่ถ่ายทอด และ (3) การถ่ายทอดจากประสบการณ์จริงที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ

“...มันเป็นเรื่องภายในครอบครัวที่สืบทอดกันมาเป็นมรดก ถ้าบ่มีผู้ได้สืบแล้ว คนเป็นเจ้าของกะต้องถ่ายทอดให้คนหนุ่มมาจากประสบการณ์จริง...”

8. องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า มีความสอดคล้องใน 4 ประเด็นสำคัญคือ (1) หลักแห่งความรู้ในศาสตร์นั้นๆ อย่างลึกซึ้ง และสามารถถ่ายทอดให้กันและกันได้ (2) หลักแห่งคุณธรรมที่นำมาบริหารจัดการกลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต (3) หลักแห่งความสมเหตุสมผลที่นำมาใช้ในการปรึกษาหารือกันด้วยเหตุผลเมื่อมีความคิดเห็นแตกต่างกัน และ (4) หลักการสร้างภูมิคุ้มกัน ไม่ให้คนในหมู่บ้านเกิดความฟุ้งเฟ้อและมีการใช้จ่ายจนเกินตัว

“...ผมคิดว่าความรู้เศรษฐกิจพอเพียงมันเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ถ้าเขาารู้กะต้องรอบรู้อีหลี ส่วนการทำงานในกลุ่ม เอาความซื่อสัตย์ไว้กันเลย และถ้ามั่นผัดมันเถียงกัน กะต้องไว้กันด้วยเหตุผล และกะก็ต้องมีสติยั้งใจ บ่ให้ประมาท...”

9. ศักยภาพและความเป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในหมู่บ้าน พบว่า มีศักยภาพและความเป็นไปได้ด้วยปัจจัยสนับสนุน 4 ประการ คือ (1) ศักยภาพด้านทรัพยากรมนุษย์ คนในหมู่บ้านจอมแจ่งผ่านการฝึกฝนอบรมทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติจนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญ (2) ศักยภาพด้านฐานการเรียนรู้ในกิจกรรมของกลุ่มครบทุกกระบวนการ อาทิ การถ่ายทอดความรู้ การผลิต และการบรรจุหีบห่อ เป็นต้น (3) ศักยภาพด้านสถานที่ มีแหล่งเรียนรู้หลายแห่งที่มีความพร้อมและรองรับจำนวนนักท่องเที่ยว และ (4) ศักยภาพด้านวัฒนธรรมและประเพณี มีการสืบสานกันอย่างยาวนาน

“...หมู่บ้านจอมแจ่งมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี เพราะคิดว่าน่าจะมีความคุณภาพคน การเรียนรู้ สถานที่ และวัฒนธรรมประเพณีเป็นจุดขาย...”

10. การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ พบว่า กลุ่มเป้าหมายหมู่บ้านจอมแจ่งได้สะท้อนให้เห็นสาระการเรียนรู้ครบถ้วนและทราบคุณค่าของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาบูรณาการให้เป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้

“...การจัดการกิจกรรมครั้งนี้ มันสะท้อนให้เห็นถึงสาระสำคัญจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่นำมาทำเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ด้วย”

11. ผลการถอดบทเรียน พบว่า มีประเด็นสำคัญ 7 ประการเกี่ยวกับกิจกรรม ได้แก่ (1) เริ่มต้นอย่างเป็นทางการ เช่น ให้มีการรับฟังและรับชมก่อน (2) ส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมหลังจากที่ได้ร่วมลงมือปฏิบัติด้วยกันแล้ว (3) มีการเรียนรู้แบบ 2 ทาง ระหว่างนักท่องเที่ยวกับวิทยากร (4) เน้นกระบวนการทดลองลงมือปฏิบัติ และ (5) สร้างเครือข่ายจากทุกภาคส่วนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

“...ผลที่ได้จริงๆ นะ เป็นกิจกรรมที่เป็นลำดับให้เราจับและชมก่อน จากนั้นร่วมลงมือด้วยกันเลยสามารถเอียงกันได้นะ แล้วมันก็สร้างเครือข่ายได้...”

2. หมู่บ้านหม้อ

1. วิถีชีวิตชาวบ้านตามฐานคติพอเพียง พบว่า ดำรงชีวิตตามแบบฉบับวัฒนธรรมประเพณีไทพวนที่ยังคงอนุรักษ์สืบสานมาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ละขั้นตอนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบพอเพียงที่เน้นการดำรงชีวิตในทางสายกลาง และเพื่อไม่ให้เปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมภายนอกมากเกินไป

“...คือ วิถีชีวิตของไทบ้านกะยังยึดถือตามบรรพบุรุษไทพวนสืบทอดกันมา กะยึดโยงกับวิชาศาสนา และมันกะยึดโยงกับทางสายกลางตามหลักพอเพียง...”

2. การรับรู้และเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ชาวบ้านเกินร้อยละ 60.00 เข้าใจสาระสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาษาชาวบ้าน โดยรับรู้ผ่าน 4 วิธีการ ได้แก่ (1) หน่วยงานราชการมาถ่ายทอดความรู้ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ (2) การลงมือปฏิบัติเป็นแบบอย่างของผู้นำหมู่บ้านจนกลายเป็นรูปธรรม (3) เหตุการณ์สำคัญ เช่น การเสด็จเยี่ยมเยียนพสกนิกรของพระบรมวงศานุวงศ์ และ (4) การประชาสัมพันธ์จากสื่อสารมวลชนที่แสดงให้เห็นถึงพระราชกรณียกิจของในหลวงรัชกาลที่ 9

“...แรกเริ่มเลยน่าจะเป็นหน่วยราชการเดินมาให้ความรู้ หลังจากนั้นกะเบิ่งผู้ใหญ่บ้านเฮ็ดเป็นโตอย่าง และมีเจ้าฟ้ามหากษัตริย์เฟื้องเสด็จเยี่ยม เห็นในหลวง ร.9 เฝินพาทำเป็นแบบอย่าง คิดว่าไทบ้านเข้าใจในหลักเกิน 60 เปอร์เซ็นต์ฟั่นละ”

3. การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ พบว่า เริ่มจากสิ่งใกล้ตัวที่เคยปฏิบัติ เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การทำนา การเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น จากนั้นประยุกต์ให้เป็นผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน และพัฒนาเป็นนวัตกรรมที่ผสมผสานระหว่างศาสตร์พระราชา กับ วิทยาการสมัยใหม่ ที่ใช้การบริหารจัดการศูนย์เรียนรู้ เช่น ความรู้ด้านคุณธรรมถือหลักแห่งความซื่อสัตย์สุจริต และการรักษาหรือกันด้วยเหตุและผล

“...ควรจะเริ่มต้นจากสิ่งง่ายๆ และทำให้มีมูลค่าเพิ่ม และใช้หลักการเศรษฐกิจพอเพียงบริหารจัดการกลุ่ม...”

4. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ พบว่ามีปัจจัย 5 ประการ คือ (1) ภาวะผู้นำที่ปฏิบัติเป็นแบบอย่างตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (2) การใช้บุคลากรเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ เช่น การยกพระบรมวงศานุวงศ์เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ (3) ภาวะการมีรายได้ ซึ่งเป็นรูปธรรมและชาวบ้านสัมผัสได้ถึงผลของการดำเนินการ (4) การมีส่วนร่วมจากคนทุกกลุ่ม และ (5) ความกระตือรือร้นที่ใช้เป็นแรงขับเคลื่อนเนื่องมาจากปัญหาที่ชาวบ้านกำลังประสบอยู่ เช่น ปัญหาความยากจน

“สิ่งที่ช่วยให้การปฏิบัติตามหลักพอเพียงน่าจะเป็นผู้นำเป็นอันดับแรก ต่อมาน่าจะเป็นพระเจ้าอยู่หัวที่เพิ่นเคยเสด็จมา และที่เห็นชัด การทำตามหลักเฮ็ดให้มีรายได้อิหลี ทุกคนมีความสามัคคีต้องการหลักพ้นจากความยากจน...”

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้าน พบว่า เกิดจากการคิดค้นและทดลองปฏิบัติโดยบรรพบุรุษที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับวัฒนธรรมจารีตประเพณีทางศาสนา ความสุขความเจริญในชีวิต เช่น การสวดรับขวัญ เป็นต้น และยังเกี่ยวข้องกับเครื่องมือในการดำรงชีวิต เช่น เครื่องมือทำนา เครื่องมือล่าสัตว์ เป็นต้น

“...ตอนแรกน่าจะเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต คือ มาลองเฮ็ดเบิ่งจนได้ผล แต่ที่แน่ๆ เเท่าที่เห็นมันจะเกี่ยวกับศาสนาเพราะขจัดความกลัว และเครื่องมือการทำมาหากิน...”

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น พบว่า มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษ และต่อยอดโดยคนสมัยใหม่ที่นำองค์ความรู้ศาสตร์สมัยใหม่มาปรับใช้ร่วมกัน จนกลายเป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้นร่วมสมัย และสร้างรายงานสร้างรายได้ให้ชาวบ้านได้อย่างยั่งยืน เช่น เตาอั้งโล่ ซึ่งมีขีดสมรรถนะในการกักเก็บความร้อนมากกว่าเตาทำอาหารโดยทั่วไป

“...ภูมิปัญญาชาวบ้านมาจากบรรพบุรุษทั้งนั้น เช่น บ้านหม้อมาจากไทพวน เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เตาอั้งโล่ และโอ่ง ที่ปั้นมาจากดิน...”

7. กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า มีกระบวนการที่ไม่เป็นทางการที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านทางครอบครัวและเครือญาติ และกระบวนการกึ่งทางการ เมื่อมีการถ่ายทอดผ่านการเปิดสอนในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน

“...การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเท่าที่คิดได้ตอนนี้ น่าจะมี 2 ลักษณะ คือ เป็นมรดกของครอบครัว ถ่ายทอดกันมาแบบนี้ บ่ ต้องทางการ และอีกอันหนึ่ง ปรากฏชาวบ้านอยากสอนกะสอนอยู่ในศูนย์ฯ อันนี้เป็นทางการนิดหนึ่ง...”

8. องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า สอดคล้องกับการนำไปปฏิบัติ กล่าวคือ หลักแห่งคุณธรรม หลักเหตุผล และหลักแห่งภูมิคุ้มกันของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงช่วยทำให้คนหมู่บ้านได้ฉุกละหุก และย้อนกลับมาพิจารณาต้นทุนในการพัฒนาหมู่บ้านคือ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ซึ่งเปลี่ยนมาเป็นสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สร้างงานและสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้อย่างยั่งยืน

“...เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง ซอยไต้หวัน ได้หลาย อย่างน้อยกะเฮ็ดให้ไต้หวันได้กลับมาย้อนคิดถึงแนวทางของปู่ย่าตายายเฮ็ดให้เบิ่งมาแล้ว...”

9. ศักยภาพและความเป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในหมู่บ้าน พบว่า มีพื้นที่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง มีเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงหลายจังหวัด และมีศักยภาพด้านวัตถุดิบที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้หมู่บ้านหม้ออุดมสมบูรณ์ โดยศักยภาพด้านวัตถุดิบเกิดจากสภาพตามธรรมชาติที่มีอยู่ทั้งในน้ำและดิน และผลผลิตพืชผลทางการเกษตรจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

“...จุดเด่นของบ้านหม้อนะ ทำเลที่ตั้งติดกับริมฝั่งโขงการชลประทาน มีท่าเรือค้าขายเศรษฐกิจชายแดนถือว่าดี แต่ที่ขาด บ่ ได้ คือ บ้านหม้อมีเส้นทางติดต่อกับหลายจังหวัด หลายอำเภอ น่าจะเป็นเส้นทางท่องเที่ยว...”

10. การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ พบว่า ไม่เคยจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มาก่อน โดยนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมโดยไม่ได้มีส่วนร่วม แต่การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวเห็นว่า กิจกรรมอันเนื่องมาจากฐานคติเศรษฐกิจพอเพียง และภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถปรับให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างสอดคล้องกัน

“...ไม่เคยมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แต่ได้เห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมและให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมได้ด้วย...”

11. ผลการถอดบทเรียนจากการจัดกิจกรรมทดลอง พบประเด็นสำคัญ คือ (1) กระตุ้นให้คนรุ่นหลังตระหนักถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม (2) เน้นการมีส่วนร่วมอย่างครบวงจร ตั้งแต่การถามตอบ การแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การอธิบายขั้นตอนการทำงาน การสาธิตทำเป็นตัวอย่างการสอบถามและการตอบคำถามก่อนลงมือปฏิบัติ การลงมือช่วยผู้สาธิต การลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และการร่วมสรุปการลงมือปฏิบัติในแต่ละฐาน (3) เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่เน้นสาระควบคู่ไปกับความบันเทิง และ (4) เป็นการเชื่อมโยงศาสตร์พระราชาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษในหมู่บ้านให้เข้ากับการท่องเที่ยวสมัยใหม่

“...กิจกรรมครั้งนี้ น่าจะทำให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้ตระหนักและเข้าใจถึงวิถีชีวิตดั้งเดิม และเป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่เน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งการซักถาม การลงมือปฏิบัติด้วยเลย...”

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือหมู่บ้านจอมแจ้ง และหมู่บ้านหม้อ ยังคงดำรงวิถีชีวิตที่เรียบง่ายตรงกับสาระสำคัญในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นถึงการดำรงชีพด้วยทางสายกลาง แม้ว่าปัจจุบันจะถูกกระแสแห่งบริโภคนิยมเข้ามาแทรกแซงบ้าง แต่สามารถผ่านพ้นไปได้ด้วยดี เพราะผู้นำและชาวบ้านได้ยึดถือปฏิบัติตามศาสตร์พระราชา และเชื่อว่าศาสตร์พระราชาจะช่วยแก้ไขปัญหาชีวิตให้กับชาวบ้านได้อย่างยั่งยืน โดยผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านทั้งสองแห่งได้รับรู้และเข้าใจถึงสาระสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี สามารถอธิบายถึงสาระสำคัญในภาษาชาวบ้านได้อย่างลึกซึ้ง และยังน้อมนำหลักการสำคัญไปปฏิบัติให้เห็นผลเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นการทดลองทำไร่สวนผสม การปลูกผักสวนครัวอุปโภคบริโภค การบริหารงานกลุ่มโดยยึดหลักแห่งคุณธรรม และการรู้จักประมาณตน ทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ดีขึ้น คือ การลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

นอกจากนี้ พลังชุมชนอีกประการหนึ่ง คือ หมู่บ้านทั้งสองแห่งต่างใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ของตนพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ดังนั้น หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในหมู่บ้านทั้งสองแห่ง จึงเอื้อต่อการจัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนและยกระดับเป็นฐานการเรียนรู้ที่สำคัญให้สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัดหนองคาย

วิถีชีวิตเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน ทั้งการทำนา ทำไร่ และการเลี้ยงสัตว์ ได้ยึดโยงกับวัฒนธรรมประเพณีตามคติในทางพระพุทธศาสนา โดยชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อไปกับวัตถุนิยมมากเกินไป ทั้งนี้ เพราะหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกิดจากคตินิยมในทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการสร้างจิตสำนึกและภูมิคุ้มกันทางจิตใจมากกว่าด้านวัตถุ โดยพบว่า ได้สร้างภูมิคุ้มกันให้สมาชิกในครัวเรือน ชยัน ประหยัด อุดม ซื่อสัตย์ มีวินัย ใฝ่หาความรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง (Boonsang et al., 2017) และปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาคือ ความรู้ ทักษะ จิตสำนึก และความโปร่งใส (Loetyingyot, 2017)

สำหรับการอนุรักษ์ การเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เริ่มต้นจากผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้านมีบทบาทนำในการเชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้าน โดยส่งเสริมให้คนในหมู่บ้านได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกประเภทผ่านปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้ทรงภูมิรู้ เพื่อนำไปต่อยอดเป็นสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน ทั้งนี้ การอนุรักษ์ การเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการที่มีผลต่อการรักษามรดกทางภูมิปัญญาของบรรพชน (Laksono, Supriyono, & Wahyuni, 2018) ซึ่งการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนอาจเกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดให้กับคนหมู่บ้านผ่านพิธีกรรมทางศาสนา จนกลายมาเป็นเอกลักษณ์สำคัญของหมู่บ้าน (Surtikanti, Syulasmi, & Ramdhani, 2016) ในการนี้ เอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนเกิดจากชาวบ้านทุกคนได้ตระหนักเห็นความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์ เรียนรู้ และถ่ายทอดกันมาเป็นลำดับจนกลายมาเป็นนวัตกรรมสินค้าที่คงความเป็นเอกลักษณ์เอาไว้ได้นาน (Thongkaew et al., 2015)

ผลการวิจัยยังพบว่า หมู่บ้านต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสองแห่ง มีองค์ความรู้ด้านวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเต็มศักยภาพ เพียงแต่ไม่ได้มีการสื่อสารกันในเชิงวิชาการ โดยชาวบ้านเข้าใจว่าการบูรณาการหลักการทั้งสองประการจะช่วยยกระดับการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ การบูรณาการกันด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ทำให้มีความเป็นไปได้สูงที่จะจัดทำเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ให้ประสบผลสำเร็จได้ โดยการยกองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละประเภทที่มีความโดดเด่นนำมาจัดทำเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อสอดคล้องกับการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ (Sunthonwiphat, 2016) โดยการสร้างและการรักษาการท่องเที่ยวในหมู่บ้านต้องเริ่มต้นจากการค้นหาสิ่งที่โดดเด่นและนำมาจัดทำเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักเห็นความสำคัญ (Launtu, Rumianti, & Rapanna, 2018) ดังนั้น ทั้งองค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้าน จึงได้รับการนำไปปฏิบัติในแนวผสมผสานค่อนข้างสูงและมีศักยภาพเพียงพอที่จะสร้างเป็นฐานการเรียนรู้เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ของหมู่บ้านให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

เศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อพิจารณาในประเด็นเนื้อหาสาระในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้วจะพบว่า ค่อนข้างมีความเป็นวิชาการสูง ดังนั้น การเรียนรู้และถ่ายทอดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้องสื่อสารกันด้วยภาษาชาวบ้านที่เข้าใจง่าย ซึ่งที่ผ่านมามีชาวบ้านเข้าใจเพราะการลงมือปฏิบัติและเป็นวิถีชีวิตที่ชาวบ้านปฏิบัติอยู่แล้ว ดังนั้น หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบควรจะสื่อสารหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาษาชาวบ้านเข้าใจ จะทำให้เกิดความเข้าใจตรงกันและเกิดประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อนำไปสู่การลงมือปฏิบัติ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จุดแข็งของหมู่บ้านทั้งสองแห่ง คือ การมีผู้นำที่เข้มแข็งและปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และแปรรูปออกมาเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน สร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับหมู่บ้านจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นจุดอ่อนของหมู่บ้านทั้งสองแห่งในขณะนี้ คือ การขาดผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านรุ่นต่อไปที่จะมาสืบทอดกิจกรรม/โครงการที่ดำเนินการอยู่ ดังนั้น ผู้นำคนปัจจุบันและคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านทั้งสองแห่ง ควรจะสร้างผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาสืบสานเจตนารมณ์ รวมถึงการขับเคลื่อนกิจกรรมและโครงการที่กำลังปฏิบัติอยู่ให้ก้าวเดินต่อไปอย่างไม่ขาดช่วง

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ชาวบ้านในหมู่บ้านทั้งสองแห่งส่วนใหญ่ยังไม่ทราบสาระสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เช่น ความหมาย องค์ประกอบ และลักษณะบ่งชี้ ทราบเพียงแต่ว่าเป็นกิจกรรมที่มีการอธิบายและสาธิตให้กับบุคคลกลุ่มบุคคล และคณะดูงาน ได้รับทราบเท่านั้น ทั้งนี้ การสาธิตและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวิทยากรที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน แท้จริงแล้วคือรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ ดังนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบ อาทิ กรมการพัฒนาชุมชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ ควรให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์กับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งการสอดแทรกเนื้อหาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปด้วยทุกครั้ง

2. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นเฉพาะพื้นที่จังหวัดหนองคาย เท่านั้น แต่ในข้อเท็จจริงยังมีหมู่บ้าน/ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงอีกหลายแห่งในจังหวัดใกล้เคียง โดยเฉพาะจังหวัดที่ติดกับริมฝั่งแม่น้ำโขง มีบริบทในเชิงพื้นที่ใกล้เคียงกับหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดหนองคาย ประเด็นสำคัญในเรื่องข้อจำกัดของงานวิจัยครั้งนี้พบว่า ข้อมูลที่ได้สะท้อนให้เห็นแต่เพียงชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสองแห่งในจังหวัดหนองคาย เท่านั้น จึงไม่สามารถสรุปเป็นข้อมูลโดยภาพรวมทั้งหมด

ของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่ติดกับริมฝั่งแม่น้ำโขงทั้งหมด ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไป จึงควรทำวิจัยในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยที่ได้จากบริบทพื้นของหมู่บ้าน/ชุมชนตามริมฝั่งแม่น้ำโขง

บรรณานุกรม

- Adiwatthanasit, C. (2017). *Sangkhomwitthaya tam nae phut sat* [Sociology according to Buddhism principles]. Bangkok: Kasetsart University Press.
- Boonsang, S., Sanlum, W., Monthon, N., & Pukratok, N. (2017). *Kanphatthana chumchon tonbaep nai kannam naekhit sethakit phophiang ma chai phua chumchon yu yen pensuk* [A community model development applying the idea of sufficiency economy for happiness community]. *NRRU Community Research Journal*, 11(2), 9-25.
- Chanthawanit, S. (2018). *Withi wichai choeng khunnaphap* [Qualitative research method]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Chimpli, K. (2012). *Rupbaep kanchatkan khwamru phumpanya thongthin dan hatthakam khurang chaksan: Korani suksa wisahakit chumchon changwat Nakhon Ratchasima* [Knowledge management models for local wisdom in wickerwork handicrafts: A case study of local community enterprises in Nakhon Ratchasima Province] (Master's thesis, National Institute of Development Administration)
- Department of Community Development. (2016). *Khumukhomun muban sethakit phophiang tonbaep* [Evidence based of sufficiency economy village]. Bangkok: Department of Community Development.

- Thongkaew, S., Sodbhiban P., & Saribut U. (2015). Kānsuksā phūmpanya thōngthin phūā kānphatthanā phalittaphan chumchon songsoēm kān thōng thiēo chāngwat cha choēng thē rā [A study of localwisdom to product development the community promote tourism of Chachoengsao province]. *Journal of Art Architecture Naresuan University*, 6(2), 36-50.
- Thongsano, N., & Sangkharat, U. (2015). Kānchatkān watthanatham læ phūmpanya thōngthin phūā kānthōngthiēo choēng san nai tambon kō māk 'amphōē pāk phayūn chāngwat Phatthalung [Culture local wisdom management for creative tourism: A case study of Koh Mark sub-district, Pakpayoon district, Patalung province]. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 10(1), 187-206.
- Wasi, P. (2017). Phūmpanya nai kānphatthanā sūngsut nai lōk yū thī prathēt Thai [The highest development wisdom in the world as Thailand]. Retrieved June 18, 2018, from <http://www.thaihealthbook.com/admin/uploading/book/1884426879.pdf>
- Wisudthiluck, S. (2017). *Mōradok phūmpanya thāng watthanatham khōng chāt: Botriān chāk phūānbān* [Heritage of nations: Lessons learned from the neighboring countries]. Bangkok: Phabbhim.